

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Козак Дмитрій Анатолійович

УДК 333.101.54:336.71

**МАКРОЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
Кузнєцова Людмила Вікторівна,
Одеський національний економічний університет,
завідувач кафедри банківської справи

Офіційні опоненти доктор економічних наук, доцент
Д'яконова Ірина Іванівна,
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України» (м. Суми),
завідувач кафедри менеджменту

кандидат економічних наук
Міщенко Світлана Володимирівна,
Університет банківської справи Національного
банку України (м. Київ),
доцент кафедри фінансів

Захист дисертації відбудеться «14» грудня 2012 р. о 15-00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.055.01 Одеського національного економічного університету за адресою: 65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного економічного університету за адресою: 65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 8.

Автореферат розісланий «13» листопада 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. І. Ковальов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розвиток сучасної вітчизняної банківської системи свідчить про необхідність розробки і реалізації нових підходів до її регулювання. При цьому відбувається переосмислення концепції банківського регулювання, її ролі та завдань. Сучасний підхід до банківського регулювання в Україні базується на оцінці дотримання встановлених регулятором пруденційних вимог (правил, нормативів), що робить його ретроспективним.

Кризові ситуації, що спостерігаються останнім часом на рівні як світової, так і національних банківських систем, свідчать про те, що банківські кризи призводять до втрати близько 60 % валового внутрішнього продукту у порівнянні з передкризовим періодом. Основними причинами виникнення банківських криз є надлишок ліквідності, значні обсяги кредитування, слабкі стандарти андеррайтингу, проциклічність фінансових ринків, недооцінка ризиків. У цих умовах підвищується теоретичний і практичний інтерес до розробки теоретичних засад та практичного інструментарію макроекономічного регулювання банківської діяльності, який базується на запровадженні гнучкої системи регулювання, що враховуватиме відповідність банків встановленим регулятором пруденційних вимог, вимог до системи управління (у тому числі корпоративного), побудови повноцінного нагляду на основі оцінки ризиків та основних тенденцій макроекономічного розвитку держави.

Макроекономічне регулювання призначене для моніторингу факторів, які спричиняють прямий та опосередкований вплив на фінансову стійкість, визначення факторів уразливості банківської системи по відношенню до системних ризиків, ранньої діагностики системної нестабільності у фінансовій сфері економіки. Завдяки впровадженню та вдосконаленню системи макроекономічного регулювання центральні банки провідних країн у цілому вийшли з фінансової кризи та зменшили збитки від неї. Таким чином, запровадження макроекономічного регулювання у вітчизняній практиці є одним із актуальних питань сьогодення.

Дослідженню проблеми макроекономічного регулювання та банківської діяльності приділяється значна увага як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Серед вітчизняних науковців, які займаються дослідженням даної проблеми, слід виділити наукові праці наступних авторів: з питань розвитку теорії та практики банківського регулювання та нагляду – О. І. Барановського, Я. В. Белінської, О. В. Васюренка, О. Д. Вовчак, І. Б. Івасіва, І. І. Д'яконової, В. В. Коваленко, В. Л. Кротюка, В. І. Міщенко, Р. В. Набока, О. Є. Раєвського, В. С. Стельмаха; з питань формування методичних основ визначення та оцінки достатності капіталу банківської системи – М. І. Зверякова, С. В. Міщенко, А. М. Мороза, С. В. Науменкової, О. М. Колодізева, Л. В. Кузнецової, Н. Р. Швець, К. Ф. Черкашиної, О. В. Яремчука, О. Й. Шевцової; з питань моніторингу фінансової стійкості банків – Г. М. Азеренкової, І. М. Васьковича, О. В. Дзюблюка, О. Д. Довгань, В. М. Кочеткова, Л. О. Примостки, Т. С. Смовженко, Є. В. Склепового, Н. В. Шелудько.

Теоретичним і методологічним аспектам антикризового управління присвячені наукові дослідження закордонних науковців А. А. Бахалдіна, А. Л. Ведева, Питера Ф. Друкера, О. І. Лаврушина, І. Д. Мамонової, С. Р. Моїсеєва, А. В. Муричева, А. Ю. Симановського, К. Р. Тагирбекова, О. М. Островської та інших.

Водночас, незважаючи на значну кількість публікацій з даної проблематики, наукові дослідження, на наш погляд, потребують подальшого розвитку. У роботах вітчизняних науковців приділяється значна увага проблемам формування категорійного апарату стосовно банківського регулювання, але недостатньо повно розкрита економічна сутність макроекономічного регулювання. Окрім того, у дослідженнях вітчизняних вчених практично відсутні розробки щодо визначення концептуальних основ макроекономічного регулювання банківської діяльності. Недостатньо уваги також приділено методичним підходам до визначення достатності капіталу банків з урахуванням макроекономічних показників розвитку держави та комплексної оцінки фінансової стійкості банківської системи.

Таким чином, існує об'єктивна необхідність у проведенні комплексного дослідження сучасного стану макроекономічного регулювання банківської діяльності, а також у визначенні його основних концептуальних положень. Важливість дослідження вказаної проблеми та недостатній рівень її практичної розробки визначили вибір теми дослідження, свідчать про її актуальність, теоретичну та практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота узгоджується з основними напрямками наукових результатів, теоретичних положень і висновків досліджень, що були проведені в рамках науково-дослідних робіт Одеського національного економічного університету, а саме: «Вплив глобалізації на розвиток банківської системи України» (номер державної реєстрації 0107U011417) та «Проблеми регулювання банківської діяльності в умовах циклічного розвитку економіки» (номер державної реєстрації 0110U008070).

До звіту за даними темами увійшли дослідження автора щодо теоретико-методичних основ системи макроекономічного регулювання, методичні підходи до оцінки рівня достатності капіталу банків, їх фінансової стійкості, підходи до реалізації основних положень наглядку на консолідованій основі, системи індикаторів для визначення ефективності макроекономічного регулювання.

Мета дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних і методичних положень макроекономічного регулювання банківської діяльності для забезпечення її стійкого розвитку.

Відповідно до поставленої мети дисертаційного дослідження були сформульовані такі завдання:

- розкрити зміст і економічну сутність категорій «макрорегулювання банківської діяльності», «банківський нагляд», «макропруденційне регулювання»;
- проаналізувати сучасний стан банківського регулювання та основні чинники виникнення кризових ситуацій у банківській системі;

- надати характеристику інструментам банківського регулювання та обґрунтувати доцільність їх використання при розробці концепції макроекономічного регулювання банківської діяльності;
- обґрунтувати методологічні засади до визначення рівня достатності капіталу банків;
- визначити основні підходи до моніторингу фінансової стійкості банків та обґрунтувати методичний підхід до оцінки рівня фінансової стійкості банківської системи;
- обґрунтувати стратегію реалізації наглядку на консолідованій основі та визначити систему індикаторів макроекономічного регулювання банківської діяльності;
- обґрунтувати концептуальні основи системи макроекономічного регулювання банківської діяльності.

Об'єктом дослідження є процеси регулювання банківської діяльності в умовах розвитку фінансової глобалізації.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та методичні засади формування системи макроекономічного регулювання банківської діяльності для забезпечення її стійкого розвитку.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи складають фундаментальні положення теорій регулювання, наглядку, управління у сфері фінансів, банківського менеджменту, а також наукові праці провідних вітчизняних і закордонних економістів, присвячені дослідженню проблем банківського регулювання та наглядку. У процесі дослідження використано такі методи, як: метод наукових абстракцій – при обґрунтуванні категоріального апарату; аналіз, синтез, індукція та дедукція – при визначенні основних закономірностей розвитку банків, основних підходів до формування системи макроекономічного регулювання; логічне узагальнення – при формуванні концепції макроекономічного регулювання; статистичні методи (коефіцієнтний, багаторівневої регресії, кластеризації) – при розробці методики оцінки фінансової стійкості банків та рівня достатності капіталу; метод експертних оцінок, економіко-математичне моделювання – при розробці методики визначення інтегрального показника ефективності макроекономічного регулювання банківської діяльності.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативні акти з питань регулювання та наглядку; офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Асоціації українських банків України, Міністерства фінансів України; нормативні документи, аналітичні огляди Міжнародного валютного фонду, Базельського комітету з питань банківського наглядку, Світового банку, статистичні звіти міністерств і відомств, інших органів державного і регіонального управління; монографічні дослідження та наукові публікації з питань антикризового управління банківськими установами та банківською системою в цілому.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі вирішено наукове завдання розробки теоретико-методичних засад формування сис-

теми макроекономічного регулювання банківської діяльності. Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

вперше:

– запропоновано концептуальні основи макроекономічного регулювання банківської діяльності, що ґрунтуються на визначенні цілей, об'єктів та суб'єктів, обґрунтуванні принципів і функцій макроекономічного регулювання та реалізуються шляхом впровадження макроекономічних інструментів і методів регулювання банківської діяльності;

удосконалено:

– методичний підхід до розрахунку інтегрального показника ефективності макроекономічного регулювання на підставі визначення вагових характеристик показників: питомої ваги простроченої кредитної заборгованості у сукупному обсязі кредитів; відношення кількості ліквідованих банків до діючих; частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків; достатності регулятивного капіталу; рентабельності активів і капіталу; чистої процентної маржі; чистого спреда; відношення активів, капіталу, депозитів, кредитів до валового внутрішнього продукту та доходів населення; співвідношення залучених коштів і грошового агрегату М2. Даний підхід, на відміну від існуючих, дає можливість оцінити дієвість прийнятих регулюючих заходів;

– методичне забезпечення моніторингу фінансової стійкості, що дозволяє визначити інтегральний показник фінансової стійкості, який, у свою чергу, дає змогу виявити недоліки у діяльності банків для прийняття макроекономічних регуляторних заходів з метою підтримки фінансової стійкості банківської системи;

– методику визначення рівня достатності капіталу банків, яка, на відміну від існуючих, базується на оцінці показників співвідношення активів, капіталу, зобов'язань і валового внутрішнього продукту; співвідношення статутного капіталу і власного капіталу банків; коефіцієнта капіталізації і дозволяє приймати рішення щодо форм і методів капіталізації банків та оцінювати вплив рівня достатності капіталу банків на розвиток економіки держави;

набули подальшого розвитку:

– основні положення наглядку на консолідованій основі, що дозволяють забезпечити процес його реалізації через визначення для центрального банку програми дій: формування нормативно-методологічного забезпечення впровадження наглядку на консолідованій основі; розробка процедури ідентифікації та визнання банківських груп; організація наглядку за діяльністю банківських груп; організація співпраці з державними органами, які здійснюють регулювання ринків фінансових послуг в Україні, органами наглядку за фінансовими установами іноземних держав;

– визначення поняття «макроекономічне регулювання банківської діяльності», яке запропоновано розглядати як комплекс заходів у сфері грошового обігу і кредиту, що реалізуються в межах загальної економічної політики держави і направлені на досягнення стійких фінансових позицій банківської діяльності, що, в кінцевому підсумку, є підґрунтям для вирішення соціально-

економічних проблем держави, яке на відміну від існуючих визначає нову філософію регулювання банківської діяльності для регуляторних органів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні та методичні положення дисертаційного дослідження доведені до рівня конкретних пропозицій та методичних розробок, придатних для практичного використання в макроекономічному регулюванні банківської діяльності. Впровадження даних розробок у практику діяльності Національного банку України дозволило суттєво підвищити якість управлінських рішень.

Так, отримані результати дослідження та розроблені методичні рекомендації використані в практичній діяльності вітчизняних банківських установ: результати дослідження при розрахунку інтегрального показника ефективності макроекономічного регулювання на підставі визначення вагових характеристик показників питомої ваги простроченої кредитної заборгованості у сукупному обсягу кредиту прийняті до впровадження Управлінням Національного банку України в Одеській області (довідка від 15.10.2012 № 15-10/11232); методологічні основи формування системи макроекономічного регулювання використані при розробці стратегії розвитку фінансового сектора України до 2015 року; методика розрахунку інтегрованого показника фінансової стійкості та градації банківських установ використано в діяльності Центру наукових досліджень Національного банку України (довідка від 12.12.2011 № 53-117/497); методичні розробки щодо мінімізації ризиків банку та подальшого розвитку процесів кредитування, що є актуальним в умовах негативного впливу кризових явищ, використано в роботі ПАТ «Фінанси та кредит» м. Київ (акт впровадження від 15.11.2011 № 23/428); науково-методичні розробки щодо розрахунку агрегованого показника фінансової стійкості банківської установи, дана методика дозволила оптимізувати політику банку щодо проведення міжбанківських операцій, її було використано в діяльності АБ «Порто-Франко» м. Одеси (акт впровадження від 10.05.2011 № 17/34).

Основні результати дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі ДВНЗ «Одеський національний економічний університет» при викладанні дисциплін: «Аналіз банківської діяльності», «Ціноутворення в банківській діяльності», «Фінансовий менеджмент у банку» на кафедрі банківської справи Одеського національного економічного університету, а також на факультеті підвищення кваліфікації банківських працівників (довідка від 03.02.2012 № 01-17/952).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним завершеним дослідженням. Результати наукового дослідження отримані автором особисто і знайшли відображення в опублікованих працях.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи апробовано на восьми науково-практичних конференціях, у тому числі на п'яти міжнародних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави» (Дніпропетровськ, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика» (Луцьк, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку» (Дніпропетровськ, 2010); Між-

народній науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України» (Дніпропетровськ, 2011); Міжнародній міждисциплінарній науково-практичній конференції «Освіта та економіка: у пошуках діалогу» ОНЕУ, ПНПУ ім. К. Д. Ушинського (Одеса, 2012 р.); та трьох всеукраїнських конференціях, зокрема: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджаючого розвитку» (Донецьк, 2010); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Засоби фінансового забезпечення стійкого економічного розвитку» (Севастополь, 2011); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми забезпечення стабільного розвитку національних банківських систем: теорія, практика та світовий досвід» (Львів, 2012).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 13 наукових працях, в тому числі 4 статті опубліковано у наукових фахових журналах і збірниках наукових праць з економіки, 8 публікацій в інших виданнях, у тому числі у колективній монографії особисто автору належить 1,6 друк. арк. Загальний обсяг опублікованих робіт складає 5,25 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи складає 223 сторінки, у тому числі на 18 сторінках розміщено 15 таблиць, 25 ілюстрацій, 2 додатка на 34 сторінках, список використаної літератури із 190 найменувань, розміщений на 21 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, зв'язок роботи з науковими програмами, наведено інформацію про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі «Теоретичні основи макроекономічного регулювання банківської діяльності» узагальнено та розвинуто теоретичні підходи до визначення сутності макроекономічного регулювання діяльності банків, його складових, обґрунтовано необхідність впровадження макропруденційного регулювання та нагляду.

Визначено, що необхідність у регулюванні банківської діяльності полягає у забезпеченні умов для грошового обігу в економіці, головною з яких є ефективний контроль за зберіганням трансформаційних властивостей фінансових потоків. Банкам із високою питомою вагою запозичених коштів притаманна стимуляція процесів накопичення надмірних ризиків без урахування загроз виникнення системного ризику, асиметричність інформації, що призводить до нездатності вкладників та інвесторів проконтролювати ризики ліквідності й платоспроможності банків, а норми регулювання повинні оптимізувати ці процеси. Макроекономічне регулювання необхідне в умовах розвитку процесів фінансової інтеграції та глобалізації для реалізації потенціалу відкритих фінансових ринків та мінімізації можливих збитків.

Доведено, що метою макроекономічного регулювання банківської системи є підтримка стійкості національної банківської системи, запобігання банкрутству окремих банків, підтримка конкуренції в банківській сфері, задоволення потреб суспільства та клієнтів банків у отриманні якісних банківських послуг.

У дослідженні уточнено поняття «макроекономічне регулювання банківської діяльності», яке пропонується визначати як комплекс заходів у сфері грошового обігу і кредиту, що реалізуються в межах загальної економічної політики держави та направлені на досягнення стійких фінансових позицій банківської діяльності, що в кінцевому підсумку є основою для вирішення соціально-економічних проблем держави.

Враховуючи сучасні проблеми банківської діяльності та необхідність впровадження нових концептуальних підходів та інструментів макрорегулювання, запропоновано процеси регулювання розглядати на чотирьох рівнях: міжнародному, державному, рівні регулювання центральним банком та рівні саморегулювання окремою банківською установою.

У роботі доведено, що регулювання діяльності банків в умовах циклічного розвитку економіки, без урахування системних ризиків, неефективне. Тому використання норм макропруденційного регулювання стає все більш актуальною проблемою, вирішення якої потребує розробки та впровадження концепції макрорегулювання для організації належного регулювання функціонування фінансового ринку.

Для забезпечення умов стабільності функціонування банківської системи запропоновано концептуальні засади макроекономічного регулювання, пріоритетним завданням яких має стати реформа нормативно-правового регулювання. Визначено мету, завдання, функції, принципи, об'єкти та суб'єкти, інструменти й методи макрорегулювання банківської діяльності (рис. 1).

Встановлено, що особливу увагу в процесі макрорегулювання слід приділити: розробці та вдосконаленню методології аналізу стабільності банків на загальноекономічному рівні з врахуванням подальшого розвитку банківського регулювання та нагляду на макрорівні; вдосконаленню методів аналізу та оцінки взаємного впливу мікро- і макрофакторів на діяльність банків з метою підтримки стабільного оптимального зростання та розвитку кожної банківської установи, банківського сектора й економіки країни в цілому.

Визначено, що сутність і мета взаємодії банківських установ з органами пруденційного фінансового нагляду зводяться до забезпечення виконання банками законодавства України, у тому числі з формування фінансової політики країни, забезпечення виходу банків на світові фінансові ринки й досягнення стабільності вітчизняної банківської системи усередині країни й у світі.

У дисертації визначено, що підвищення ролі макропруденційного нагляду, як складової макрорегулювання, полягає у комплексному аналізі та оцінці (в тому числі на основі сценарного підходу) взаємозв'язків і взаємозалежності банківського, громадського, корпоративного та приватного секторів з урахуванням рівня їх розвитку та сучасного стану, особливостей державного регулювання економіки.

Рис. 1. Концептуальні основи макроекономічного регулювання та нагляду

При цьому ефективність виконання даної ролі доцільно розглядати через призму впливу всіх найважливіших секторів на економіку в цілому, забезпечення її сталого поступального зростання. Тільки в такому контексті можна розглядати банківський сектор з позицій забезпечення макроекономічної стабільності.

У другому розділі «Методичні підходи до макроекономічного регулювання банківської діяльності» обґрунтовано умови та фактори макроекономічного регулювання й нагляду, розроблено методика розрахунку достатності власного капіталу банків з урахуванням макроекономічних показників, визначено нормативно-методичне забезпечення моніторингу фінансової стійкості банків.

У роботі доведено, що фінансова глобалізація, яка забезпечує стимулювання внутрішніх збережень, зниження вартості капіталу, впровадження більш прогресивних банківських технологій, швидке переміщення капіталу, має прояв у зміні принципів і механізмів банківського регулювання та нагляду.

Зазначене суттєво актуалізується в умовах кризи, яка призвела до банкрутства великих банківських установ розвинутих країн та країн, що розвиваються, що, в свою чергу, спонукало регулюючі органи до необхідності прийняття антикризових дій, направлених на забезпечення фінансової стійкості банківської системи, зниження загальноекономічних втрат. При цьому був зроблений акцент на посилення макроекономічного регулювання та удосконалення роботи самих контролюючих органів.

Автор зазначає, що для ефективної системи макроекономічного регулювання слід враховувати тенденцію та оцінювати вплив наступних чинників: макроекономічні умови; зовнішньоекономічні фактори; соціально-економічну політику держави; структурні зміни у фінансовій сфері; стан бюджетної і податкової політики; інформаційну визначеність; рівень розвитку та ступінь лібералізації банківської системи, її залучення у процеси глобалізації.

З метою реалізації основних засад стратегії макроекономічного регулювання банківської системи доцільно:

- посилити банківський нагляд за станом ліквідності банківських установ, рівнем та якістю їх капіталу, ефективністю й результативністю управління ризиками банків;
- підвищити прозорість діяльності банків, шляхом удосконалення механізмів реорганізації вітчизняних банківських установ з метою усунення впливу роботи проблемних банків на функціонування банківської системи країни;
- активізувати пошук внутрішніх джерел рекапіталізації українських банків та розробку дієвих механізмів сприяння розвитку зазначеного процесу з боку держави в цілому.

Автором доведено, що ефективність діяльності банківської системи України значною мірою залежить від рівня капіталізації, який на сьогодні є надто низьким. Тому подальше регулювання капітальної бази банківської системи необхідно проводити на основі врахування макроекономічних показників. У роботі запропоновано модель розрахунку рівня достатності капіталу банків на основі макроекономічних показників. Для побудови моделі взято лінійну регресію, яка має наступний математичний вираз:

$$R_{dk} = c_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_ix_i, \quad (1)$$

де R_{dk} – рівень достатності капіталу банків; c_0 – вільний член регресії; a_1, a_2, a_i – параметри регресійної моделі; x_1, x_2, x_i – значення макроекономічного показника, взятого для розрахунку.

Макроекономічними індикаторами, які впливають на рівень достатності капіталу банків, у даному випадку були взяті: співвідношення активів банків і ВВП, співвідношення капіталу банків і ВВП, співвідношення зобов'язань і ВВП, показник капітальної стійкості банків. Отримані результати прогнозного рівня достатності капіталу банків представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Рівень достатності капіталу банків (прогноз на 2012 рік)

Показники	Бета-ваги	Середнє значення показника	Бета-ваги * середнє значення
Співвідношення активів і капіталу	-0,033911	2,759000	-0,093560
Співвідношення капіталу і ВВП	0,525940	0,355000	0,186709
Співвідношення зобов'язань і ВВП	-0,037278	2,375000	-0,088535
Співвідношення статутного капіталу і власного капіталу банків	-0,026770	0,774000	-0,020720
Коефіцієнт капіталізації	0,016855	0,126000	0,002124
Вільний член			0,140869
Прогноз			0,126886
-95,00 %			0,124188
95,00 %			0,129584

Таким чином, макроекономічне регулювання капіталу банків базується на встановленні основних параметрів, які враховуються при розрахунку рівня адекватності капіталу банків та реалізації основних міжнародних вимог до структури і достатності капіталу.

У дисертаційному дослідженні доведено, враховуючи масштаби та швидкість розповсюдження кризи, що особливо важливим є підвищення усіма країнами рівня фінансової стійкості банківських систем по відношенню до зовнішніх і внутрішніх чинників. Тому виникає потреба у формуванні й зміцненні системи макроекономічного регулювання, що сприятиме підвищенню рівня фінансової стійкості банків до потрясінь у періоди кризи. Вищезазначене вимагає удосконалення системи моніторингу банків з позиції їх фінансової стійкості.

У роботі запропоновано проводити моніторинг фінансової стійкості банківських установ на основі кластерного аналізу, який дає змогу згрупувати банки за якісними показниками, що, в свою чергу, нейтралізує залежність групування банків залежно від розміру капіталу, активів, зобов'язань (рис. 2).

Для формування моделі розрахунку оцінки фінансової стійкості банківських установ було обрано наступні якісні показники: коефіцієнт надійності

(X_1); коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів (X_2); фінансовий левелі (X3); коефіцієнт активності залучення ресурсів (X_4); коефіцієнт активності залучення строкових депозитів (X_5); коефіцієнт кредитної активності (X_6); рентабельність активів (X_7); рентабельність загального капіталу (X_8); рентабельність діяльності по витратах (X_9); рентабельність доходів (X_{10}).

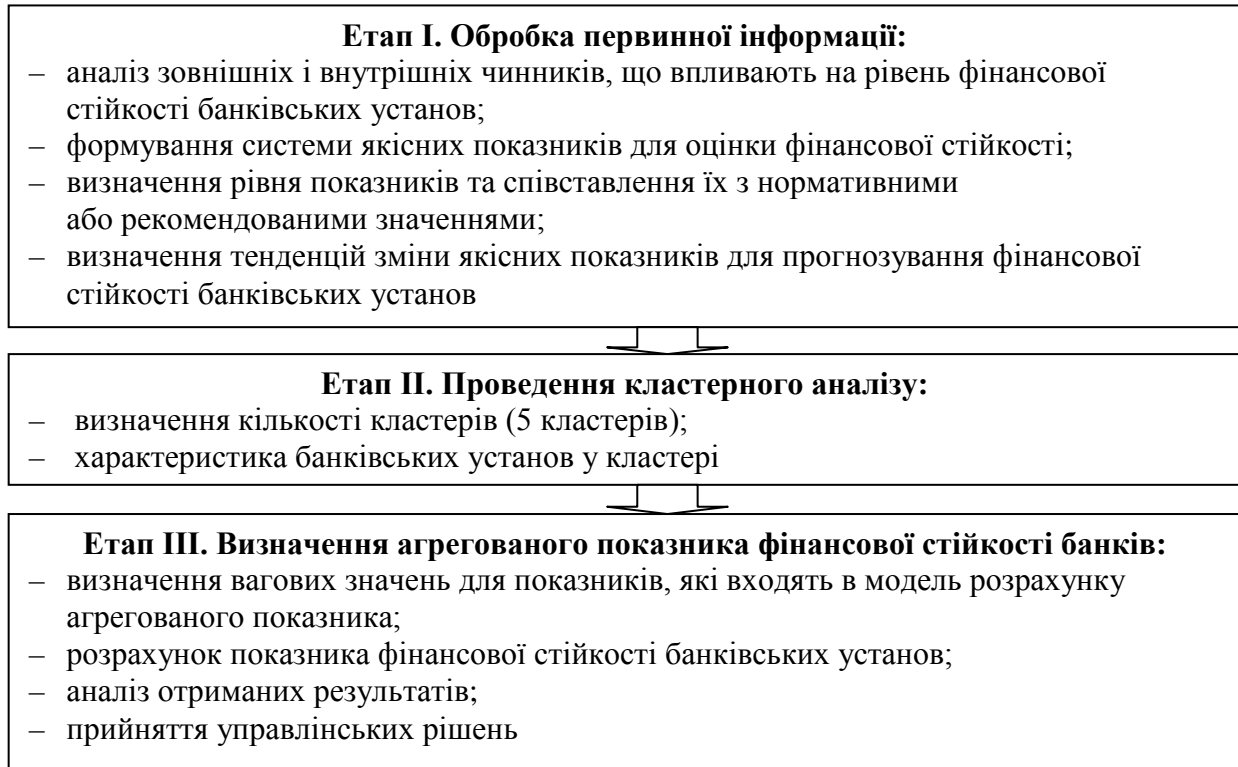

Рис. 2. Етапи та методи формування системи моніторингу та оцінки фінансової стійкості банківських установ

Для побудови агрегованого показника фінансової стійкості банківських установ було використано метод ієрархій Т. Сааті, оскільки вищеперераховані показники утворюють нечітку множину. Таким чином, агрегований показник фінансової стійкості банківських установ матиме такий вигляд:

$$I_{fs} = 0,2500 \cdot X_1 + 0,2500 X_2 + 0,1250 \cdot X_3 + 0,625 \cdot X_4 + 0,0500 \cdot X_5 + 0,0500 \cdot X_6 + 0,0500 \cdot X_7 + 0,0500 \cdot X_8 + 0,0500 \cdot X_9 + 0,0625 \cdot X_{10} \dots (2)$$

Розрахунок агрегованого показника фінансової стійкості розраховувався на основі отриманих середніх значень показників, узятих для розрахунку за кластерами. Результат даних наведено у табл. 2.

Запропонований механізм моніторингу фінансової стійкості банківських установ дасть змогу удосконалити існуючі методичні підходи до безвиїзного нагляду.

Створення ефективної системи оцінки та аналізу фінансової стійкості банківських установ має бути важливою частиною у макроекономічному регулю-

ванні та нагляді, спрямованих на підвищення рівня прозорості банківської системи.

Таблиця 2

Середні значення показника фінансової стійкості банківських установ за кластерами

Період	Кластер I	Кластер II	Кластер III	Кластер IV	Кластер V
Станом на 01.07.2009	-0,568	-0,169	-0,170	0,135	0,231
Станом на 01.07.2011	0,293	0,326	0,079	0,352	0,180

У третьому розділі «Концептуальні засади розвитку макроекономічного регулювання банківської діяльності» обґрунтовано методологічні підходи до формування концепції розвитку макрорегулювання та системи нагляду на консолідованій основі, визначено систему критеріїв та показників для прийняття рішень макроекономічного регулювання банківської діяльності.

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що світова фінансова криза спричинила руйнівний вплив на фінансові ринки багатьох країн, тому для України питання участі та ролі Національного банку України в системі макроекономічного регулювання, є актуальними.

Автором розроблено нормативно-методичне забезпечення реалізації стратегії нагляду на консолідованій основі, яке містить певні дії з боку Національного банку України.

По-перше, формування нормативно-методологічного забезпечення впровадження нагляду на консолідованій основі, а саме: підготовка проектів нормативно-правових актів Національного банку України; визначення порядку взаємодії структурних підрозділів центрального апарату Національного банку України, територіальних управлінь Національного банку України щодо визнання банківських груп та нагляду за ними; підготовка технічного завдання на створення в автоматизованій інформаційній системі «Досьє банків» (далі – АІС «Досьє банків») модуля «Банківські групи»; розробка та дослідна експлуатація модуля «Банківські групи» в АІС «Досьє банків».

По-друге, розробка процедури ідентифікації та визнання банківських груп: на підставі документів, отриманих від контролера банківської групи, відповідальної особи банківської групи або від Генерального департаменту банківського нагляду Національного банку України; аналіз інформації, отриманої під час здійснення банківського нагляду, яка може свідчити про існування банківських груп, про які не було повідомлено Національний банк України, та вжиття заходів щодо отримання документів, необхідних для ідентифікації та визнання банківських груп; погодження відповідальних осіб банківських груп; внесення до модуля «Банківські групи» в АІС «Досьє банків» відомостей щодо

визнання Національним банком України банківської групи, відповідальної особи банківської групи, припинення визнання банківської групи.

По-третє, організація нагляду за діяльністю банківських груп – здійснення безвізного та візного нагляду за дотриманням банківськими групами, створеними до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо нагляду на консолідованій основі», вимог нормативно-правових актів Національного банку України.

По-четверте, організація співпраці з державними органами, які здійснюють регулювання ринків фінансових послуг в Україні, органами нагляду за фінансовими установами іноземних держав: підготовка та надсилання проектів меморандумів (договорів) з питань здійснення нагляду на консолідованій основі державним органам, які здійснюють регулювання ринків фінансових послуг в Україні, для їх підписання; підготовка та надсилання меморандумів (договорів)/змін до меморандумів (договорів) про взаєморозуміння, пов'язаних зі здійсненням нагляду на консолідованій основі, органам нагляду за фінансовими установами іноземних держав для їх підписання.

У роботі визначено індикатори макроекономічного регулювання банківської діяльності, на підставі яких можна оцінити його ефективність щодо прийнятих регуляторних дій.

У дослідженні запропоновано методику розрахунку інтегрального показника ефективності макроекономічного регулювання банківської діяльності. Для його побудови було обрано наступні показники: питома вага простроченої кредитної заборгованості у сукупному обсягу кредитів, кількість ліквідованих банків у сукупності діючих банків, частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, достатність регулятивного капіталу, рентабельність активів, рентабельність капіталу, чиста процентна маржа, чистий серед, співвідношення активів, капіталу, депозитів та кредитів до валового внутрішнього продукту та доходів населення, співвідношення залучених коштів до грошового агрегату М2. Формула для розрахунку інтегрального показника ефективності макроекономічного регулювання має наступний вигляд:

$$I_{mrn} = \sum_{i=1}^n K_{i,t} \times g_{i,t}, \quad (3)$$

де I_{mrn} – інтегральний показник ефективності макроекономічного регулювання; $K_{i,t}$ – показники, обрані для розрахунку інтегрального показника ефективності макроекономічного регулювання; $g_{i,t}$ – ваговий коефіцієнт i -го показника, обраного для розрахунку у t -періоді.

Нормалізація даних показників обраних для розрахунку інтегрального показника ефективності макроекономічного регулювання та нагляду здійснювався за формулою:

$$X_{normj} = \frac{x_j - x_{\max j}}{x_{\max j} - x_{\min j}}, \quad (4)$$

де X_{normj} – нормований j -й показник; $X_{\max j}$ – максимальне значення j -го показника за обраний інтервал часу; $X_{\min j}$ – мінімальне значення j -го показника за обраний інтервал часу; X_j – значення j -го показника на обрану дату.

Виходячи з того, що кризові ситуації у банківській системі мають тенденцію розвитку за трьома рівнями, то і значення інтегрального показника ефективності макроекономічного регулювання банківської діяльності розглянуто як низький, середній і достатній (табл. 3).

Таблиця 3

**Розподіл значень інтегрального показника ефективності
макроекономічного регулювання банківської діяльності**

Межі значення показника	Період (початок року)	Фактичне значення інтегрального показника
від 0 до 0,333 – низький	01.01.2009	0,0647
	01.01.2010	0,0878
від 0,334 до 0,667 – середній	01.01.2008	0,4330
	01.01.2011	0,4278
	01.01.2012	0,5412
від 0,668 до 1 – достатній	01.01.2007	0,9344

Враховуючи проведенні дослідження щодо реалізації стратегії макроекономічного регулювання банківської діяльності, автор доходить висновку, що концепція її запровадження в Україні повинна містити в першу чергу сталий розвиток банківської системи, який передбачає загальну концепцію стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням потреб економічного зростання держави та захистом інтересів вкладників і кредиторів.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та вирішення наукового завдання щодо обґрунтування науково-методичних підходів і розробці практичних рекомендацій для формування системи макроекономічного регулювання банківської діяльності. Основні висновки виконаного дисертаційного дослідження полягають у наступному.

1. Ефективність банківського регулювання та нагляду слід оцінювати за результатами оцінки впливу банківського сектора на економіку в цілому з позицій забезпечення стабільного поступального економічного зростання. Концептуальні засади розвитку макрорегулювання банківської діяльності необхідно формувати з урахуванням таких завдань, як підвищення оцінки якості управління ризиками, а також модернізації моделі оцінки фінансової стабільності банківських установ з урахуванням негативних наслідків глобальної фінансової кризи.

2. Дослідження наукових підходів до банківського регулювання дозволило уточнити визначення сутності поняття «макроекономічне регулювання банківської діяльності», яке пропонується визначати як комплекс заходів у сфері грошового обігу і кредиту, які реалізуються в межах загальної економічної політики держави і направлені на досягнення стійких фінансових позицій банківської діяльності, що в кінцевому підсумку є підґрунтям для вирішення соціаль-

но-економічних проблем держави. Макропруденційний нагляд є складовою макрорегулювання, його завданням є комплексний аналіз та оцінка взаємозв'язків і взаємозалежностей банківського, громадського, корпоративного й приватного секторів економіки з урахуванням рівня їх розвитку.

3. Макроекономічна складова має прояв через систему регулювання банківської діяльності та у впливі центрального банку на комерційні банки. Метою макроекономічного регулювання банківської системи є підтримка стійкості національної банківської системи, запобігання банкрутству окремих банків, підтримка конкуренції в банківській сфері, задоволення потреб суспільства та клієнтів банків в отриманні якісних банківських послуг.

4. З метою реалізації основних засад стратегії макроекономічного регулювання банківської системи доцільно виділити наступні заходи: 1) посилення банківського нагляду за станом ліквідності банківських установ, рівнем та якістю їх капіталу, ефективністю й результативністю управління ризиками банків; 2) підвищення прозорості діяльності банків, шляхом удосконалення механізмів реорганізації вітчизняних банківських установ з метою усунення впливу роботи проблемних банків на функціонування банківської системи країни; 3) пошук внутрішніх джерел рекапіталізації українських банків та розробка дієвих механізмів сприяння розвитку зазначеного процесу з боку держави в цілому.

5. Для підвищення фінансової стійкості банків регулювання капітальної бази банківської системи необхідно проводити на основі врахування макроекономічних показників. У роботі побудовано модель розрахунку рівня достатності капіталу банків на основі макроекономічних показників до якої включено: співвідношення активів банків до ВВП, співвідношення капіталу та зобов'язань банків до ВВП, показник капітальної стійкості банків.

6. Створення ефективної системи оцінки та аналізу фінансової стійкості банківських установ має бути важливою частиною у макроекономічному регулюванні та нагляду. Використання запропонованих методичних засад моніторингу фінансової стійкості банківських установ на основі кластерного аналізу дає змогу згрупувати банки за якісними показниками, що, в свою чергу, нейтралізує залежність групування банків від розміру капіталу, активів, зобов'язань. Запропонований механізм моніторингу фінансової стійкості банківських установ дає змогу удосконалити існуючі методичні підходи до безвиїзного нагляду.

7. В Україні органом банківського регулювання та нагляду є Національний банк України. Вважаємо, що запропоноване нормативно-методичне забезпечення реалізації стратегії нагляду на консолідованій основі буде сприяти: формуванню нормативно-методологічного забезпечення нагляду на консолідованій основі; впровадженню процедур ідентифікації та визнання банківських груп; організації ефективної співпраці Національного банку України з державними органами, які здійснюють регулювання ринків фінансових послуг в Україні

8. Обґрунтовано необхідність використання системи індикаторів макроекономічного регулювання банківської діяльності, на підставі яких у роботі запропонований методичний підхід оцінки ефективності макроекономічного регулювання щодо прийнятих регуляторних дій.

9. Впровадження концепції розвитку процесів макрорегулювання банківської діяльності, основна мета якої – підтримка системної стабільності у фінансовому та банківському секторах, є важливим фактором розвитку банківського сектора економіки України. Доведено, що концепція макроекономічного регулювання банківської діяльності повинна ґрунтуватися на принципах наукової обґрунтованості, системності й цілісності, адекватності, багатоваріантності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи в колективних монографіях

1. Вплив глобалізації на розвиток банківської системи України : монографія / за ред. Л. В. Кузнецової. – Одеса : Атлант, 2011 (30,22 друк. арк., особисто здобувачу належить 1,6 друк. арк.: підрозділ 3.6. «Аналіз умов та факторів макроекономічного регулювання та нагляду», с. 230–255).

Статті у наукових фахових виданнях

2. Козак Д. А. Особливості регулювання діяльності банків в умовах кризи / Д. А. Козак // Науковий вісник ОДЕУ. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки : економіка, політологія, історія. – Одеса, 2009. – Вип. 23 (101). – С. 10–16 (0,4 друк. арк.).
3. Козак Д. А. Необхідність реформування системи регулювання діяльності банків / Д. А. Козак // Збірник наукових праць Національного університету харчових технологій. – Київ : НУХТ, 2010. – С. 39–41 (0,6 друк. арк.).
4. Козак Д. А. Макроекономічне регулювання фінансовою стійкістю банківських установ / Д. А. Козак // Науковий економічний журнал «Актуальні проблеми економіки». – Київ, 2011. – Вип. № 12 (126). – С. 215–221 (0,5 друк. арк.).
5. Козак Д. А. Регулювання банківської діяльності в умовах фінансової глобалізації / Д. А. Козак // Вісник соціально-економічних досліджень : збірник наукових праць ОНЕУ. – Одеса, 2012. – Вип. 45.– С. 226–231 (0,5 друк. арк.).

Публікації в інших виданнях

6. Козак Д. А. Сучасний стан регулювання банківської діяльності та перспективи його розвитку / Д. А. Козак // Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегії випереджаючого розвитку : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Донецьк, 2010. – С. 293–295 (0,2 друк. арк.).
7. Козак Д. А. Проблеми регулювання банківської діяльності в умовах фінансової глобалізації / Д. А. Козак // Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ, 2010. – С. 26–30 (0,4 друк. арк.).
8. Козак Д. А. Регулювання державою та НБУ діяльності банківських установ в умовах кризи / Д. А. Козак // Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції. – Луцьк, 2010. – С. 288–291 (0,2 друк. арк.).

9. Козак Д. А. Роль державного регулювання банківської діяльності у відновленні фінансування розвитку економіки / Д. А. Козак // Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ, 2010. – С. 211–215 (0,25 друк. арк.).
10. Козак Д. А. Макроекономічна складова банківського регулювання та нагляду / Д. А. Козак // Засоби фінансового забезпечення стійкого економічного розвитку : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Севастополь, 2011. – С. 194–197 (0,2 друк. арк.).
11. Козак Д. А. Сучасні тенденції інноваційного розвитку методів регулювання фінансовим сектором України / Д. А. Козак // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України : матеріали науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ, 2011. – С. 232–234 (0,2 друк. арк.).
12. Козак Д. А. Моніторинг як засіб регулювання фінансової стійкості банків / Д. А. Козак // Проблеми забезпечення стабільного розвитку національних банківських систем: теорія, практика та світовий досвід : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Львів, 2012. – С. 70–72 (0,1 друк. арк.).
13. Козак Д. А. Особливості макропруденційного регулювання банківської діяльності / Д. А. Козак // Освіта та економіка: у пошуках діалогу : матеріали Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції, ОНЕУ, ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2012. – С. 43–45 (0,1 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Козак Д. А. Макроекономічне регулювання банківської діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Одеський національний економічний університет, Одеса, 2012.

Дисертаційна робота присвячена проблемам регулювання банківської діяльності. Узагальнено та розвинуто теоретичні підходи до визначення сутності макроекономічного регулювання діяльності банків, його складових, обґрунтовано необхідність впровадження макропруденційного регулювання та нагляду.

У роботі обґрунтовано умови та фактори макроекономічного регулювання і нагляду, розроблено методику розрахунку достатності власного капіталу банків з урахуванням макроекономічних показників, визначено нормативно-методичне забезпечення моніторингу фінансової стійкості банків.

Розроблено методологічні підходи до формування стратегії розвитку макрорегулювання та системи нагляду на консолідованій основі, визначено систему критеріїв та показників для прийняття рішень макроекономічного регулювання банківської діяльності.

Обґрунтовано концептуальні засади розвитку макрорегулювання банківської діяльності; доведено, що концепцію необхідно формувати з урахуванням таких завдань, як підвищення оцінки якості управління ризиками, а також мо-

дернізації моделі оцінки фінансової стабільності банківських установ з урахуванням негативних наслідків глобальної фінансової кризи.

Ключові слова: макроекономічне регулювання, банківський нагляд, капітал банків, фінансова стійкість, банківське регулювання, індикатори макроекономічного регулювання.

АННОТАЦІЯ

Козак Д. А. Макроекономічне регулювання банківської діяльності. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 - деньги, финансы и кредит. - Одесский национальный экономический университет, Одесса, 2012.

Диссертационная работа посвящена проблемам регулирования банковской деятельности. Обобщены и развиты теоретические подходы к определению сущности государственного регулирования деятельности банков, его составляющих, обоснована необходимость внедрения макропруденциальных регулирования и надзора.

В работе обоснованы условия и факторы макроэкономического регулирования и надзора, разработана методика расчета достаточности собственного капитала банков с учетом макроэкономических показателей, определено нормативно-методическое обеспечение мониторинга финансовой устойчивости банков.

Разработаны методологические подходы к формированию стратегии развития макрорегулирования и системы надзора на консолидированной основе, определена система критериев и показателей для принятия решений макроэкономического регулирования банковской деятельности.

Обоснованы концептуальные основы развития макрорегулирования банковской деятельности; доказано, что концепцию необходимо формировать с учетом таких задач, как повышение оценки качества управления рисками, а также модернизации модели оценки финансовой устойчивости банковских учреждений с учетом негативных последствий глобального финансового кризиса.

Отечественная практика оценки финансовой устойчивости банковских учреждений имеет определенные недостатки: использование большого количества показателей, имеющих различную природу и часто несравнимое значение, поэтому простое их сложение в итоговой формуле рейтинга является неприемлемым, поскольку может привести к ошибочному представлению об истинном финансовом положении; отсутствие логической обоснованности и корректных процедур взвешивания коэффициентов, большинство методик рассматривает финансовую устойчивость только на определенный момент времени и не учитывает характер изменения основных финансовых показателей в динамике.

Предложенное формирование системы мониторинга финансовой устойчивости банковских учреждений должно базироваться на использовании кластерного анализа, позволяющего сгруппировать банки по качественным показателям. Стратегической целью макроэкономического регулирования и надзора

должно быть достижение финансово устойчивых позиций банковской системы, увеличение собственного капитала и реализация основных принципов эффективного банковского надзора и регулирования.

В Украине органом банковского регулирования и надзора является Национальный банк. Считаем, что предложенное нормативно-методическое обеспечение реализации стратегии надзора на консолидированной основе будет способствовать: формированию нормативно-методологического обеспечения надзора на консолидированной основе; внедрению процедур идентификации и признания банковских групп; организации эффективного сотрудничества Национального банка Украины с государственными органами, осуществляющими регулирование рынков финансовых услуг в Украине

Подводя итоги исследования, считаем целесообразным для Национального банка Украины создание структурного подразделения, которое осуществляло бы макроэкономическое регулирование и надзор, а также отвечало за мониторинг и обеспечение финансовой устойчивости банковской системы.

С учетом мирового опыта таким подразделением должен быть департамент финансовой устойчивости банковской системы, который непосредственно подчиняется председателю Национального банка Украины. Это обеспечит операционную независимость подразделения, его способность эффективно осуществлять мониторинг и поддержку финансовой устойчивости, а также макроэкономический надзор и регулирование.

Ключевые слова: макроэкономическое регулирование, банковский надзор, капитал банков, финансовая устойчивость, банковское регулирование, индикаторы макроэкономического регулирования.

SUMMARY

Kozak D. Macroeconomic regulation of banking. - Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.08 - Money, finance and credit. - Odessa National Economic University, Odessa, 2012.

The thesis is devoted to the problems of banking regulation. Theoretical approaches of determining the nature of macroeconomic regulation of banks, its components and the necessity of implementing macroprudential regulation and supervision are generalized and developed.

The conditions and factors of macroeconomic regulation and supervision, the method of calculating the capital adequacy of banks with regard to macroeconomic indicators defined regulatory and methodological support for monitoring financial stability of banks are proved in the dissertation.

The methodological approaches of strategy formation of the development of macroeconomic regulation and the system of supervision on a consolidated basis are considered; the system of criteria and indicators for making decision of macroeconomic regulation of banking are defined.

The conceptual framework of macroeconomic regulation of banking are justified; proved, that the conception should be formed with the following objectives as improving the quality of risk management, as well as the modernization of model estimates of the financial stability of banks, which are based on negative effects of the global financial crisis.

Keywords: macroeconomic management, banking supervision, bank capital, financial stability, banking regulation, indicators of macroeconomic regulation.

Підписано до друку 12.11.2012. Зам. 1540
Формат 60x84/16 Обсяг 1,0 авт.арк.
Тираж 100 прим.
ОНЕУ м. Одеса 82, вул. Преображенська, 8